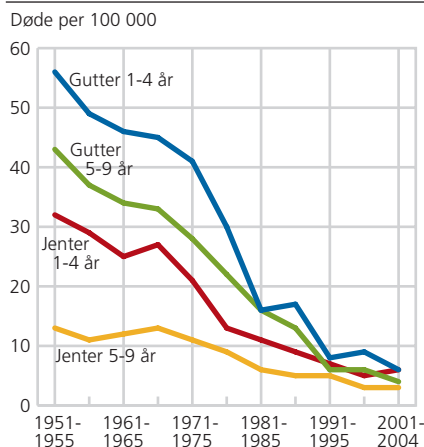

Tryggere, men kanskje kjedeligere

Risikoen for at et lite guttebarn skal dø i en ulykke er i dag om lag en niendedel av hva den var i 1950- og 1960-årene. Også for jenter er risikoen sunket dramatisk. Barn drukner sjeldnere nå enn da, blant annet fordi vi har sluttet å hente vann i brønnen. Også trafikken er langt mindre farlig for barn nå enn da, selv om trafikkvolumet har mange-doblet seg. Har barndommen blitt bedre av den grunn?

Dag Ellingsen

Dødsfall ved ulykker 1951-2004. Femårige gjennomsnittsrater, etter aldersgrupper og kjønn. Per 100 000

Kilde: Dødsårsaksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Dag Ellingsen er sosiolog, seniorforsker ved Agderforskning og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Han har utgitt flere bøker, blant andre «Kvinnekroppens kår» (sammen med Ulla-Britt Lilleaas) og «Krigsprofitørene og rettsoppgjøret». (dag.ellingsen@ssb.no)

Figuren til venstre er mangetydig og interessant. For det første fordi den forteller en glad historie som overraskende få kjenner til. For det andre fordi den lærer oss mye om barns levekår. For det tredje fordi tolkningsmulighetene er flere; selv om figuren egentlig viser en solskinnshistorie, kan den også tyde på at barn i dag lever et liv der de ikke utsettes for ulykker og skader. De er mer beskyttet, overbeskyttet vil noen si. Og har vi fortalt for mange solskinnshistorier om 1950- og 1960-tallet?

Opptil ni ganger tryggere

Tallene i figuren er relative tall, det vil si at de måler risikoen for dødsulykker uansett hvor mange barn det er i hvert kull som vokser opp. De måler også den årlige gjennomsnittlige risikoen for at et barn skal dø. Tallene er årlige gjennomsnitt gjennom femårsperioder, slik at mer tilfeldige enkelthendelser ikke skal gi urimelige utslag. For eksempel var det slik at ulykken med båten Scandinavian Star i 1990 ga et tydelig utslag, noe som sier litt om hvor lave ulykkesfrekvensene er blitt. Vi har holdt barna under ett år utenfor, fordi man her har med en spesiell problematikk å gjøre. Den er knyttet til fenomener som spedbarnsdødelighet og krybbedød.

Tendensen i utviklingen er veldig klar. For både gutter og jenter, de minste og de litt større, har risikoen for å dø av ulykker blitt betydelig mindre de siste 50 årene. Gutter i alderen 1-4 år har gjennomgående vært mest utsatt, og på begynnelsen av 1950-tallet døde over 55 av 100 000 barn årlig i denne aldersgruppen. Nå er det bare seks av 100 000 som lider samme skjebne. Guttene mellom fem og ni år har hatt en tilsvarende utvikling, med utgangspunkt i en lavere rate for 50 år siden. Jentenes utvikling har også vært tydelig, men ikke så dramatisk.

«Will boys be boys»?

En av de interessante historiene som figuren forteller, er den om forskjellene mellom kjønnene. For drøyt 50 år siden var ulykkesrisikoen klart høyere blant guttene, særlig var forskjellen stor mellom gutter og jenter mellom fem og ni år. Nå er det knapt mulig å finne forskjeller mellom kjønnene i begge aldersgruppene under ti år. Det er først i tenårene at forskjellen blir tydelig. Vi skal ikke si så mye om denne siste aldersgruppen i denne artikkelen, det blir et litt annet tema. Vi skal bare konstatere at i 2001-2004 var den årlige gjennomsnittlige dødsraten for ulykker 31 per 100 000 for gutter i alderen 15-19 år, mot 8 per 100 000 for jenter i samme alder.

Et spennende spørsmål: Vil disse kjønnsforskjellene bestå blant tenåringene, eller vil tilværelsen også for disse aldersgruppene endres slik at guttene lever tryggere? Eller vil endrete kjønnsroller gjøre at jenter begynner å leve farligere?

På 1950-tallet var ulykkesrisikoen for barn og voksne nokså lik for menn, mens det blant kvinner var slik at jentebarna og de yngre blant de eldste kvinnene pekte seg ut med de høyeste dødsfrekvensene for sitt kjønn. Nå stiger dødsrisikoen ved ulykker for kvinner jevnt med økende alder. Blant de aller eldste kvinnene har risikoen alltid vært særlig høy. Blant menn ligger frekvensen lavt fram til tenårene, deretter holder den seg relativt høy fra tenårene og gjennom voksentilværelsen, for deretter å stige mot slutten av livet.

«Lyckliga gatan»?

Hva døde barna av? Hva dør de av nå? Ulykkespanoramaet har forandret seg betraktelig (Gjertsen 1992). Grovt sagt hadde vi en periode på 1950-tallet da drukningsulykker var viktigste dødsårsak, deretter har det vært en sterk reduksjon i denne typen dødsulykker. Nedgangen i slike ulykker har antakelig noe med norske barns svømmeferdigheter å gjøre. Vel så viktig er det at vi lever annerledes. Mange barn døde fordi de ramlet ned i familiens vannreservoar, brønnen. I dag har vi ikke brønn ved hjemmet og knapt nok på hytta, særlig ikke av det usikrede slaget.

Fram til slutten av 1960-årene økte trafikkulykkene kraftig, og tok over som viktigste dødsårsak. Dette skjedde på et tidspunkt da trafikkvolumet var langt under det vi seinere har fått. I trafikken har vi, enkelt sagt, laget veier som

skiller barn, boligområder og biler bedre. I massebilismens barndom var det også farligere å være barn i bil, der de skled usikret omkring i baksetet.

I 2005 døde 19 barn under ti år av ulykker. Fem av dødsfallene skjedde i transportulykker, fem skjedde ved drukning, og fire var kvelningsulykker.

Trenger vi flere ulykker?

De fleste ville mene at den sterke nedgangen i dødsulykker blant barn bare er hyggelig. Er det ikke fantastisk at så mange barn har unngått å dø før livet deres har begynt for alvor? Er det ikke like flott at så mange foreldre, søsken, besteforeldre og så videre har fått se barn vokse opp uten å dø tidlig?

Professor Gunnar Breivik ved Norges idrettshøgskole tar sjansen på å provosere på dette feltet, og spør:

«Trenger vi flere barneulykker? Det er nemlig ikke sikkert at det er noe mål i seg selv at antall barneulykker skal gå dramatisk ned. Det kommer an på hvorfor de går ned. Vi kunne få ned barneulykkene dramatisk hvis vi dreserte barna fra de var små til å sitte stille på et flatt gulv innendørs.» (Breivik 2001).

Breivik iler til med å si at det bare er ulykker og skader som er livstruende, gir varige men eller blir kroniske som er av det onde. Ellers er ulykker tegn på barn som lærer og får glede gjennom livsutfoldelse og utprøving. Vår sikkerhetstenkning og det faktum at barn tilbringer stadig større del av sitt liv i voksenkontrollerte sammenhenger frarøver barna vesentlige goder. Passiviseringen kan også redusere helsen deres, mener han. Vi må ikke glemme den tryggheten som ligger i å mestre også det som ser farlig ut.

Barna i «Bakkebygrenda»

De tiårene da barnelivet var som farligst, var de tiårene da mor var mer hjemme enn noen gang senere. Verken før eller senere har kvinner i så høy grad stått utenfor yrkeslivet som i 1950- og 1960-årene. Men var ikke mor allestedsnærværende og kontrollerende? Ulykkestallene tyder ikke på det, uten at dette er ment som kritikk. Vi som vokste opp da, husker parolen om «å komme seg ut og leke sammen med de andre barna», og få oss frisk luft». Mor var hjemme og kunne oppsøkes der hvis det var noe, men verken hun eller andre sto ringside og vokter vår lek.

De synkende og lave barneulykkestallene er derfor også et viktig uttrykk for hvor barn tilbringer sine liv, og hvem som er rundt dem. For de fleste barn under ti år i dag tilbringes det meste av det våkne livet i samvær med voksne. Først i barnehagen, skolen eller skolefritidsordningen, deretter hjemme med foreldre eller i organiserte fritidsaktiviteter. Og mye av leken skjer med data-spill eller surfing på nettet.

Er dette et tilbakeskritt for barn, og skulle vi hatt flere skader og flere mindre ulykker, slik Breivik provoserer oss med? Det er usikkert. Det er mer sikkert at utviklingen er vanskelig å reversere. Vis oss den barnehagebestyreren som med vitende og vilje tør å gjøre lekeplassen mer usikker!

Referanser

Breivik, Gunnar (2001): «Oppvekst og frihet i et kontrollerende samfunn», i Erika Jahr (red). *Barn drikker ikke Kaffe Latte – om barn i by*, Akribe forlag, side 214.

Gjertsen, Finn (1992): «Sterk reduksjon i dødsulykker blant barn», i *Samfunnsspeilet* 3, 1992, Statistisk sentralbyrå.